

Antti Karisto ja Pekka Laaksonen (2011) Punapaidat – lahtelainen mäkillegenda. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Hiihtomuseo julkaisuja n:o 6. Porvoo.

Punapaidat

Punapaidoilla tarkoitetaan Lahden Hiihtoseuran mäkihyppääjiä, jotka ennen hyppyhaalareita ja kypäriä sonnustautuivat Norjasta tuodun tyylikkään mallin mukaisesti neulottuun punaiseen villapaitaan, jota täydensivät tummat prässätyt housut, kiiltäviksi lankatut monot ja kunkin oman tyylin mukaisesti päähän aseteltu punainen pipo. Jo kirjan kansikuvassa poseeraavat 1950-luvun mäkimiehet antavat viitteen siitä, miksi retroilu on nyt niin suurta huutoa.

Punapaidoilla tarkoitetaan tässä kirjassa vielä tarkemmin sitä Punapaitojen hyppääjäjoukkoa, jonka ikähaitari alkaa noin viidestäkymmenestä ikävuodesta päätyen lähelle sataa vuotta. Tämä joukko ei olekaan mikä tahansa entisten nuorten joukkio, vaan lämminhenkinen ja tiivis yhteisö, joka on elänyt niin ilot kuin surutkin yhdessä jo vuosikymmenten ajan. Virallisesti Punapaidat on ollut oikea yhdistys parikymmentä vuotta ja sen nykyinen puheenjohtaja on vuoden 1964 olympiavoittaja Veikko, Viki, Kankkonen.

Kertojat

Kirjan kertojina toimivat Punapaidat itse. Aineiston keruun ovat tehneet 'lahtelaiset lönnrotit', kuten julkistamistilaisuudessa näitä merkittävän työn tekijöitä luonnehdittiin, ja itsekin Punapaidat Napu Verto ja Pekka Kivistö. Kivistön ja varsinkin Verton ääni kuuluukin kirjassa usein, sillä osa tarinoista on dialogimuodossa.

Kertojina eivät ole pelkästään lahtelaisen mäkihypyn kultakauden menestyneimmät hyppääjät, vaan äänen ovat saaneet ne, joilla on ollut mukanaan hyvä tarina. Tämä on erittäin hieno ratkaisu, joka avaa mäkihyppääjien alakulttuuriin, lahtelaiseen paikalliskulttuuriin ja näiden kautta koko sen ajan maailmankuvaan rikkaan, tunnekylläisen ja yhtä aikaa syvän inhimillisen sekä tarkkanäköisen luotauksen. Kirjan, joka on täynnä pieniä anekdootteja mitä erilaisimmista mäkihyppyyn jollakin tavalla liittyneistä ja osin liittymättömistäkin aiheista.

Kirjan kirjoittajat Antti Karisto ja Pekka Laaksonen – lahtelaislähtöiset akateemiset kulttuurimiehet, joille lahtelainen urheiluelämä on ollut aina sydäntä lähellä – ovat koostaneet materiaalin tyylikkäästi sisällöllisesti ainutlaatuiseksi ja ulkoasultaan upeaksi kirjaksi. Arvostelutuomaristolta heltyisi varmaan 50- ja 60-lukujen nykyistä paljon tiukemmilla kriteereilläkin keskiarvoksi 19 tai jopa 19,5 pistettä.

Legendat

Lahtelainen mäkillegenda viittaa lahtelaisten mäkihyppääjien erittäin laajalla rintamalla rakentuneeseen menestykseen aina mäkihypyn alkuvuosista lähtien tuonne 1960-luvun lopulle asti. Toki mäkillegendoja on syntynyt Lahdessa tuon ajan jälkeenkin, kuten Jari Puikkonen, Toni Nieminen ja Janne Ahonen, mutta mäkillegendan toista merkitystä eli Punapaitojen tiivistä yhteisöllisyyttä ei enää nuorempien mäkihyppääjäpolvien joukossa ole rakentunut.

Teos kuvaakin juuri tätä yhteisöllisyyden syntymistä ja sen ylläpitämistä erityisen oivaltavasti ja pikkutarkastikin alkaen 'tösien' merkityksestä mäkihyppyharrastuksen aloittamisessa, jatkuen Salpausselän saunan tai iltamäkien yhteenkokoavaan, kaikki ikäpolvet mukaan ottavaan kuvaukseen, josta ei puutu

huumoria eikä kujeita. Ja päätyen lopulta yhteisten kilpakumppaneiden tukemiseen elon viimeisinä vuosina ja muistelemiseen sen jälkeenkin, kun kaveri jo 'hyppää muualla'.

Kirjassa myös heitetään 'legenda' eli kerrotaan juttuja, jotka eivät välttämättä ole pilkulleen tottakaan, mutta jotka luonnehtivat hyvin jotakuta hyppääjätoveria, tilannetta, mäkiä tai vaikka suhdetta viinaan ja tupakkaan. Kirjoittajatkaan eivät ole antaneet tämän liiallisen objektiivisuuden vaatimuksen haitata, vaan lukijaa hemmotellaan lupsakkaalla kansanmiesten puheella ja tarinoinnilla, jossa välillä eksytään aloitetusta aiheesta kauaskin näennäiselle sivupolulle. Taitavasti tarina kuitenkin löytää takaisin tuulirakoon, josta päästään turvallisesti kummun yli montun pohjalle ja sen ylikin vastamäkeen ja joillekin niin vaikeaan kaarteeseen.

Essentiat

Legendojen lisäksi kirjassa paneudutaan hartaudella vaikkapa mäkihypyn filosofiaan ja perimmäiseen olemukseen, mutta nytkin 'Punapaidan' tarinan kautta. Punapaitojen perustajajäsen ja ensimmäinen puheenjohtaja, Mytjäisten mäki filosofi, vuonna 1919 syntynyt Manne Salonen on ehtinyt mieltä tätäkin asiaa. Ja mitä hän ei olisikaan ehtinyt mieltä ja kehitellä? Siitäkin kirjassa on vaikuttavaa tietoa. Tähänkin on suorastaan pakko siteerata hänen tietokirjamaista kuvaustaan mäkihypystä, joka ei kaivanne lisäystä tänä päivänäkään, jos sen vaikka Wikipediaan kopioisi.

"Mäkihyppy on hyppymäestä suksilla suoritettu määritellyn tyyliopin mukainen fyysinen ja tekninen, psyykkistä kypsyyttä ja keskittymiskykyä, ajatusten ja liikkeiden hallintaa, voimaa, nopeutta ja rohkeutta vaativa, mekaniikan ja fysiikan lakien alainen liikesarja. Liikesarjan jokaisen suoritustason perimmäisenä tarkoituksena hyppäjällä on pyrkimys tietoisesti saavuttaa maksimaalinen hyppypituus persoonallisella, esteettisesti hallitulla ja teknisesti mahdollisimman täydellisesti suoritettulla vartalon ja suksien kitkattomalla yhteistyöllä."

Initiaatiot

Kirjasta löytyy mainioita 'vihkiytymistarinoita' erityisesti siitä, miten siihen 'Isoon' ensimmäistä kertaa uskaltauduttiin – joku oli jopa tehnyt sen hyppytunnilla koulusta, kun oli kuullut kaverinsa ehtineen tekemään sen ensin. Iltapäivällä tuo poika olikin sitten ihan eri mies kuin aamulla, olihan hän hypännyt 'Isosta'. Kaiken lisäksi 'Isosta' hypättiin ensimmäisen kerran melkein aina ilman lupaa. 'Isoon' ei tietysti menty ilman initiaatioreittiä, joka kulki 'tösistä', 'Karpalon' ja 'Keskarin' kautta 'Isoon' ja myöhemmin lentomäkiin asti. Jokaista hyppääjää on myös jossakin vaiheessa pelottanut, sen he auliisti myöntävät.

Hyppäämisen lisäksi aikuiseksi mieheksi vihkiytymisen paikkoja oli muuallakin; saunassa ja sen pukuhuoneessa oli tarkka hierarkia, jonka rappusia tuli nöyrästi kiivetä ylöspäin. Konkareiden paikoille ei nööseillä ollut asiaa. Mutta nuo samat konkarit olivat myös vertaisia, jotka ymmärsivät poikasten pelkoja ja

tukivat omalla hienolla tavallaan jokaista porukkaan kuuluvaa. Tämä onkin jotain, mikä nykyurheilusta ikäkausijakoineen on valitettavasti katoamassa tai kadonnut – eri-ikäiset urheilijat eivät enää harjoittele tai kilpaile samalla tapaa yhdessä ja yhteisöllisesti. Viisikymmentä vuotta sitten yhdessä mentiin myös tansseihin ja otettiin ne ensimmäiset viinaryypyt. Aika on tehnyt tehtävänsä eivätkä kirjan kertojat arkaile kertoa asioita, joita eivät varmasti nuorempina olisi tulleet paljastaneeksi.

Kokemuksellisuudet

Urheilussa niin tärkeiden kokemuksellisuuksien perspektiivi aukeaa kirjassa myös mainiosti. Mäkihyppy on vahva elämys, jopa niin väkevä, ettei kukaan pystynyt laulamaan Maamme-laulua koko hypyn ajan – tätäkin pisti mäki filosofi Manne Salonen pojat joskus kokeilemaan. Laulu katkesi kovimmiltakin tekijöiltä hyppyrin nokalla palaten vasta vastamäessä mieleen – se väli oli 'flow'ta', täydellistä läsnäoloa, jonka aikana ei 'auttanut Maamme-laulukaan'. Näin oma isäni nuoruudessaan tokaisi usein, kun jokin homma vaati kaiken huomion. Liekö hänkin kuullut tästä lahtelaisten experimentistä jotakin kautta, kun joskus samoissa kisoissa hiihteli?

Mäkihyppy on ollut mäkimiehille myös erittäin merkityksellisiä (identiteetti)kokemuksia tarjoava harrastus tai oikeastaan elämäntapa. Mies on kasvanut aikuiseksi 'Isosta' ensimmäistä kertaa hypätessään, mutta käännekohtia ovat olleet myös kaatumiset tai muut epäonnistumiset. Selvää on myös se, että mäkihyppy-yhteisö on tarjonnut osallisuuskokemuksia ei vain urheilu-uran aikana, vaan myös sen jälkeen – ihan loppuun asti tai jopa sen ylikin. Punapaidat ovat haudanneet ja muistelleet edesmenneitä jäseniään jo monen monta. Mutta ketään ei ole unohdettu. Vuonna 1988 kuolleen Eino Kirjososen haudalla käydään edelleen säännöllisesti.

Eriyksen merkityksellistä on myös se, että Lahden hiihtoseura ja Punapaidat ovat saaneet runsaasti toimijuuskokemuksia – aluksi nuorukaiset joutuivat tekemään itse omat hyppyrinsä ja hoitamaan – joskus tekemäänkin - suksensa ja varusteensa. Myöhemmin mukaan tuli muuta seuratyötä – iso osa Punapaidoista on edelleenkin mukana mm. Salpausselän kisojen järjestämisessä sen eri tehtävissä. Saataisiinkohan kisoja millään järjestettyäkään, jos nämä jo eläkeiässä olevat punapaidat ja muut aktiivit eivät hommia pyörittäisi. Ei varmaankaan.

Elämyksellisyyttä mäkihyppässä on rutkasti itsessään, sitä ei tarvitse erityisesti muokata elämykselliseksi palveluksi. Silti mäkihyppy ei tänä päivänä vedä samalla tavalla nuoria kuin aiemmin. Ehkä kyse onkin siitä, että homma on nykyään tehty kokemuksellisesti liian ohueksi – nyt korostetaan liikaa vain niitä hyviä elämyksiä. Kun kaiken pitää olla kivaa, niin harrastuksesta viedään aika iso siivu pois. Kyllä suhde urheilemiseen pitäisi olla kokemuksellisesti laajempi ja syvempi.

Polut

Lukijaa kiinnostaa myös se, miten mäkihyppääjät ovat tulleet mukaan mäkihyppytoimintaan. Joissakin perheissä ja suvuissa mäkihyppy oli sukuvika, mutta iso osa hyppääjistä tuli mukaan 'tösien' kautta ja kun Karpalon pienestä mäestä uskaltautui kokeilemaan, niin mukaan astuivatkin jo oikeat hyppääjät, joiden vaikutus oli valtavan suuri. Joskus uhmattiin vanhempien tahtoakin.

Tämä mäkimiesten yhteisö veti puoleensa, vaikka kotoa ei ehkä olisi kovasti tuettukaan mäenlaskuharrastusta. Veikko Kankkosen vanhemmista isä kävi kirjan mukaan vain kerran katsomassa poikansa hyppäämistä, vaikka koti olikin ihan Salpausselän lähituntumassa. Ja äiti ei käynyt kertaakaan,

sanoi vain kerran kun poika oli taas voittanut jonkun kilpailun, 'että etkö sinä voisi joskus antaa jonkun toisenkin voittoa'.

Tänä päivänä puhutaan suomalaisen huippu-urheilijan urapolusta, kun Huippu-urheilun muutostyöryhmä keräilee näitä nykyluokkien polkutarinoitakin. Karisto ja Laaksonen ovat osanneet kuvata eivät ainoastaan näitä erilaisia urapolkuja, vaan myös metsän näiden polkujen ympäriltä. Yhteiskuntatieteilijä ja historioitsija pystyvätkin tarttumaan kiinni seikkoihin, jotka saattavat jäädä liikuntatieteilijältä huomaamatta – ne eivät ole 'lillukanvarsia' ainakaan, jos näiltä entisiltä huipuilta kysytään.

Tämä kirja pitäisi siis olla yhtenä opuksena huippu-urheilun muutosryhmällekin. Se näyttää, minkälainen oli mäkihyppykulttuuri silloin, kun suomalainen mäkihyppy eli kulta-aikaansa. Vaikka sieltä ei voi eikä kannata kaikkea kopioida, niin itse ainakin ajattelen, että urheilun merkitys tällaisessa Punapaitojen yhteisöllisyydessä aivan varmasti nousee kokemuksellisesti aivan eri tasolle kuin nykyisessä eriytyneessä urheilukulttuurissa.

Kun iltakilpailuissa nöösipojat pääsivät hyppäämään vaikka kahden maailmanmestarin välissä, niin yhteenkuuluvuuden ja merkittävyyden tunne on aivan eri luokkaa kuin vaikkapa silloin, kun kilpailee vain oman ikäistensä poikien kanssa. Punapaidat tunsivat kuuluvansa sukupolvien ketjuun ja liittyvänsä suomalaisen urheilun suureen kertomukseen. Se antaa voimia jatkaa pitkin urapolkua huipulle asti.

Punapaidat kirjana

Punapaidat on ulkoasultaankin upea kirja. Kuvat tukevat loistavasti kirjan kertomaa tarinaa ja onnistunut taittoidea on myös se, että marginaaleissa on suoria lainauksia tai pieniä juttuja, jotka täydentävät verevästi leipätekstiä, josta tosin ei siitäkään puutu hyppääjien ääntä. Iso koko ja kovat kannet tekevät kirjasta kohteensa näköisen – se näyttääkin patinoituneelta, kuten nuo punapaitaiset mäkihyppääjätkin. Teksti ei kuitenkaan ole museokamaa, vaan loistava täydennys tekijöiden aiemmalle Salpausselän kisoja kuvanneelle kirjalle. Luvassa on myös suomalaisen mäkihypyn historiasta kertova kirja, jonka Jouko Vahtola toimittaa.

Kariston ja Laaksonen urauurtavaksi luonnehdittavien kirjojen kautta urheilun ja lahtelaisuuden välisestä sidoksesta tiedetään nyt todella paljon enemmän. Kirja on myös lukijaystävällinen, siihen ei tarvitse olla 'Ison' mäen hyppääjä, vaan kokemus kirjallisesta 'tösästä' riittää oikein hyvin. Kirja lienee myös hyvä ellei erinomainen voittajaehdokas vuoden urheilukirja –kilpailussa. Tyyli ainakin riittää eikä pituudessakaan ole valittamista.

Arto Tiihonen, FT, LitL, tutkija